

ТҮҮБЫРГО йолвал пагыт эргимек, айдеме шентек оячалын, самынже кутыраш йората. Очыны, тиде амалак мыйымат кумло-нылде ий ожно лайше саманым шарделташ кумьялем савырыш. 1954 ий декабрь кыдалде Москва Кремльысе Куту дворецеш писатель-влакын кокымшо Всесоюзный съездышт погынен, Мария мланде гыч ме кум делегат миевна: Сергей Николаев, Никандр Лекайн, мый, Миклай тулам Литературный институтышто тунемын. Тудат юнгунам толше ыле (уна семын). Съезд кункуи шуйтен—латвич кече, Шуко заседаний Кремлеж эрген, Пытаргыш кум кече гына Союз-влак дворецеш лие. Полташем ту манлап Москош шуко писатель дене палыме лийын шуктен, Игтым вашлиош—лумыным ойлен саламлатеш, несым ужеш—саламлатеш, кумшым. Эрген ойырлыме-не, нунын лумыштым, фамилийыштым наласал, умылтара: Евгений Долматовский, Михаил Матусовский, Леонид Соболев, Александр Твардовский, Ивана перерые годым Кремльысе Георгиевский залыште шогена ыле. Мемнан дек какши капан йорыег чакем шогале: «О-о, Николай-Миклай, я ты здесь?—шыргыжал пелештыш.—Удалось так и прорваться через кордош? Сие отрядно!» Полташемлап кидным шуялтыш. Мый денемат саламлате, Миклай чергалле: «Так точно, Михаил Арнадьевич!»—салтанла вавештыш. Кайымеке, мылам рашемдыш: «Светлов, мыйын кураторем. Куту пот! Литинститутышто, вожаде, эн пагалыме тувжышо. А почеламутным лудаш, туналеш гыч, нимогай артист тудын виеа лудын ок сене дыр». Полташемлап брмалгышыш койым докан, садлан спарыш: «Почеламутым устан, арун калыклаш туныкта, мастерство манметлан». Михаил Светловым портретыште веле ужынам, да тудым веле гала, шукым молымат.

Миклай кумьялым савырен монтышо проста айдеме улмын дене кеч-могай коллективыштат Ушаным сулен кертеш. Сандене йолташлан

нам аяр чован лудшат серыш гоч шке шыдыным луктын почалташ ок аптыране. Но тыгайже, манмыла, кумылап тау, шагал. Адакше де шижына вет, кушто порылык, кушто амырчык.

Порылык да амырчык нерген мутым луктымат, уэш ту мондалтыме касушыш тольо. Александр Дождинов, верысе руш поэт, педагог, амалым лукто. Пединститутышто тунеммына годым тудат студент ыле, Петр Хлыбов, Иван Черных, Федор Бирюков дене пырля институтышо литкружокыш кошто, Вараже ятыр жап Красногорск поселкышто руш йылмым тунжгыш. Теве саде А. Дождинов марий издательствыш почеламут сборнялан рукописышым пуэнат, Миклай дек пурел улмаш, Полташем йодо:

— Сапа Дождиновым шарнет?

— Пей шарнем,—маным.—А мо?

— Кечывалым пачершытем шиччеш кайыш. Книгам лухнеже да полмаш йодо.

— Поро айдеме, Сай туныктышо. Ойлыш мо—рес-

галтыште мыят саде стукач-вланыш шинчаштлап перенем да юмо серлагыш—чекист-шамыч ышт тукб. Мый Москош лентын кайышым. Тунемаш.

— А мый, — манам, — нылде индешымше ий кыдалде кок анонимный серышым налынам. Тунам, палет вет, издательствым вуйлатем ыле. Ик письмажым пуйто типографий пашаен-влак возенят; весыжым — пуйто Морко калык. Саде эн-влакетак удыркаленет дыр.

— А мом возенят вара? — Йолташем ыш чыте.

— Провокаций! — вавештышым. — Мыйым ятлаш пижыныт лицеш. «Лумет Иван огыд гынат, улат «безродный», ойлатте письмаштышт «типографий» гыч. Колынат докан «Иван, не помнящий родства» манмым?.. Ни Чавайнын, ни Мухины, ни Шабдарын кыргаштым от печатле, маныт, марий эн тыге ыштышан огыл. Тулеч молат, тулеч молат. Морко гыч толшо серышат тыгай шонымашанаак ыле. Ойыртемеже тудо гына — тыште Чавайнын «Ямблаг кўвар», «Окавий» ойлымышым, «Па-

мыйым обком, пропаганда отдел вуйлатыше А. Ф. Немцев ала-көн вуйшиймыж почеш чотак вурсеныт. «Тый, ойленят книгама савыктыше совет учрежденеш ондакше военнопленный-влаклан шоншо пыжашым опташ йоным пуэнат. Тый, ойленят, политический бдительностью йомдаренат, партийын директивыжым от шукто!» Шуко ярлыкым сакален пытарышт. Пытаргышлан Немцев мане: «Эрдак нуным паша гыч кижатен лук. От пункт—вопросым бюрош луктына». Мо чын гын, чын. Издательствыште тунам ондакше кум военный пашам ыштен: Мичурин Азмейкей, Афанасий Докукин, Максим Кирпичников. Коктыжо писатель ылыч, Кирпичников — йоча годсо йолташем, сар деч оячыч пырля институтым пытарышна. Мыят, коллективат нунылан ушанен. Обком гыч толмек, Миклайлан Немцев дене кутырымем ойлышым, тудо коллективыштына чылаштым сайын пален. Докукин да Кирпичников дене институтышто тунемын, а Азмейкей дене сылнымут паша

— Фамилийыштым ойлаш... деликатно огыл. Вуйшиймаш обкомыш пурек. А обком, шкат палет, партийный орган. Казаков йолташ, — адак Немцев нержым шуйшо.

Ларионов йонкар карандаш дене йымач удыралме верлам ужын шуктыш, кочеш, да южо ойжым тушеч лудын ончыктыш. Ик веретые наласыме ыле: «Директор издательства «Трибуна», пригроз под своим крылышками презренных изменников родины, дезертиров из Красной Армии, ставших прислужниками Гитлера и его своры Докукина Афанасия Семеновича, Ятманова Александра Степановича, Кирпичникова Максима Матвеевича. Им не место в советском учреждении, особенно в таком, как книжное издательство, ибо оно повседневно связано с типографией, шрифтом и печатными машинками...» — Ларионов умбакем оячале.

— Палем, сар гыдым политкомиссар лийынат. Салтак-шамычым бдительный лицш туныктемат. Туге? Аппаратыште мыжар пашаен?

— Латкандаше...

— Тушеч кум ен—ондакше военнопленный. Порази-тельно.

Йолташем ыдык кайыш. — Вот именно «ондакше»! Война тугалтыште тужем дене, лэ, шдб тужем дене пленып логалыныт. Кажным изменник але дезертир маваш... Жалобщик-шамычын гына намьсышт ситен. Ушан, шотан, егыш тыгайлан ылымыже ок савырене, кидше тугеш. Письмаште лумымо кум йолташна—кумытынат лач ту жапыште энтегыш логалыныт. Тиде амал дене таче нуным паша гыч луктын колташ човдымо-шумдымо лийман. Те нунылан ола ушане гыч, ушаньза мылашна. Ме коктынат коммунист учына. Тидат шагал гыч, расписным пуэна, порукыш налына.

Уке, ойлымына ысыреш коло. Ларионовшат, Немцевшат лачап-лачап ятырмак тусен шочылтыч: «Күшыч тыгай директива толын. Ни-

поян илен. Ойлат вет, порылжым огыт ычал, огыт сбрвале, огыт йод, поро шке муэш, көн дене тангалташ. Поэт йолташем лач тутай айдеме ыле. Тудланак нигунам «шкет ег» дийыл огыл. «Эгойст, шкенжым гына йоратыше литератор веле «шкет ег» дийыл сега», — тыгай тудын илып кредо! Икана паша кече пытышаш лышан Миклай мый денекем пурыш, мый тунам телевиденийште ыштенам. Ончале, шыргыжале да мане: «Таче мыйым издательство куандарен. Унала укжам». Мый умылышым. Значит, налырым налыр, отказаш шотэм ыш лий. Кайышна. Миклай тунам Чавайн бульварыште илен. Шонышым, эше иктаж-кө лиш. Уке, касым коктынак эртарышна. У ватыже нелемынат, аваж дек кудалын. «Пеш йорас!» — семынем маньым: мылам тудо келшен огыл — йылмыже яклака, да чоңжо моклака дыр, «ок ырыкте». «Шинчаваш ончен» у книгамым пöлеклыш. «Василий Степанович Столяровлан — возалтын автографеш, — ончыкылык пашан пилже верч, чыл йук верч алал кумыл дене — Миклай».

Тидлан ынде шуко эртыш, шагал гын, иктаж коло вич ий докан. Но ту нас ушешем чот лакем кодын. Чылажак огыл гынат, ятыржым сайынак шарнем. Ондак кок папке нерген. Нуно книга шыкыште шинчамлан перяеве, иктыже — йошкар коман, весыже — кайде. Йодым: «У книгалык рукопись?» «Уне-э, — вавештыш поэт. — Серыш-алак, чевер коман папкыште... — Миклай тудым лукто. — Тыште куту интернационал. Ончалнет?» Ончалым гын, конвертыште тунар палыме дум! Заки Нури, Мустай Карим, Сибгат Хаким, Михаил Светлов (адвкат В. Светлов!) Сергей Подделков, Павел Железнов, Петр Хузангай, Яков Ухсай, Михаил Сыроткин (чуваш профессор), Серафим Элляй (якут), Давид Кутульинов (калымк), Эрья Левонтини, Борис Маринин, Илья Девня, Ми-

Снимкыште: В. Столяров-Юксерн, Вера Бояринова, Миклай Казаков.

Василий ЮКСЕРН

Миклай КАЗАКОВ

«Шарынам» тетрадь чыл

Снимкыште: Икват ок мондо эн сай рвезе жапым. Поэт, критик да моло түрлө мут-мастар-влак иктеш погынен шинчыныт. Коклаштышт — Миклай Казаков.

мом ыштен она керт. Музаныным алмашташ честный пашаенгым». Азмекей ден Кирпичниковым паша гыч колташ логале. Афанасий Домужиным тошты-тоштынак пашаш кодышым. Миклай мане: «Ушанем, илыш садак чын корныш лектеш, да жап чыла төрсырым төрла. Иктылан чоңем коржеш: мывяр енгын илыш-кунжо арамак ала-көн осал директивыж дене мерчен кавысна, туньчтен каргалтеш».

Тыге мане йолташем, а мый «Нурлытшо умыр» (зарарак «Курлытшо повесть») ойлымашем возаш шинчым. Тусо туг геройын — Смородиновын илып корныж гоч Максимым, Опанасым, Азмекейым да нувьы гай шудö, тужем военнопленныгын ордынан пурьмашыштым ончыкташ шонен пыныштым. Бозен пытарымек, Константин Кордуновлан лудаш пуышым. Тудлан келшыш докан — радиош нале. Вараже марлат, рушлат эфирыш лекте. Книгашат пачаш-пачаш печатлалте. Икана пайрем үстел деч вара «Курлытшо повесть» нерген мут лекмек, обкомыш мыйымынам шарналтен, тунамсе пагытым ятлен каласыш: «Шумдымо партиновникшамычым сбрвален толашышна... А таче, кунам илыш чыла төрланыш, ондак се военнопленный-влакляя уэш граждан правам пöртылтымö, Немцев гай «тöралан» нимынярат кочо огыл? Кузе шонет?» «Уке дыр, кресло гыч креслыш вончен, нунын чоңышт гала, коваштыштат күжгем, тунгырген пытен... Кольват чай, тудо ынде министр дийыл. Да эше могай! Просвещенный министр!» «Кольнам... А «Повестет» келша. — Марий сылнымут погыштыга тыгайже укеат дыр».

Литературный институтышто тунеммыж годым Миклай кенез каникулдан мөгыжö толеш ыле. Пеленже тунемше Чалай Васлият канышым олаштак эртарен. Миклай калык коклаште дийыл йоратен. Лудпо-алак дене вавшыш кенез еда теве

кул Эржай (ноктынжат Мордовий гыч), Флор Васильев (удмурт)... Марий писатель-влак кокла гыч Ф. Масловын письмаже радамлен оптым (шагал гын, иктаж латвиязт дыр). Никандр Ленайден Никандр Ильяковын, Аркадий Канюшковын, Анатолий Бикын, Михаил Якимовын, Элекс Январевын письмашт шинчалан пернышт. Икманаш, иктаж шымлу серыш. Вара канде коман папкыжым почын ончышым. Туштыжо «тыглай» лудшо-влакын корреспонденцийышт оралат кеныт. «Нумым «сортировка гоч» колташ але кидем шуын огыл. Но нунат мылам шерге улыт. Иктымат ордыжкудаалтыман уке». Мый шерген лекташ тарваненам ыле, да Миклай чарыш: «Айда йора, вескана»... Весканаеш весканашке кайыш. Маныт вет, вара вара вуйыш кая. Тугая лие шол!

Да, чын ойла поэт, лудшо йолташын канже серыш писательлан шерге, вет тудо возышо енын чон кумыл йукшо, мемнам, писательым, куандарыше але эмлыше эликсир. Мутат уш, юлгу-

(Умбакыже. Тугайташыже 185, 186 М-ал газетыште).

публикым коден каен вет? Миклай мыйым ормалген ончале.

— Уке-э... Красногорскышто он иле, ужат?

— Каен... И палет, молан?

— Ом паше.

Каласаш, уке—чурк дийын шинчым. Йолташем шиже дыр. Тура пелештыш.

— Мо тугыч? Палет гыя, ойло!

— Дождиков шке кутырен ыле да нигöланат каласаш күштен огыл. Йора, тылат каласем. Умбанше ик «доброжелатель» сур пörтыш амырчык серышым возен пуэн. Саде кагаз почеш тудым кум гана безопасность комитетыш «сулык касараш» ўжыктеныт. «Тылец вара лүдмем дене вес мландыш лектын кудалым, — ойлен мылам...—Ятыр ий йүк пуыде илышым». «Кызыт кушто илет?»—ман йодмемлан тудо шыпак вапештыш: «Илем Владимирский областьыште. Только — чур! Саде егет ынже пале. Да тусо пашаен Яныков. Товатлет?»—«Товатлем, — маньым.—Палашет, Яныков колеш. А весыже кызыт—краеш вед.

— Теве кузе улмаш!—шуйдарале Миклай. — Ах, Сапа, Сапа... Витле ий тугай-

тыр-шамыч» почеламутшым да Олык Ипайын возымыжым моктымо ыле. Кызыт тыге возымем умьлаш йöсö огыл, националистлан шотлалтше чыла марий писательым реабилитироватлыме. — Ту серыш-влакым ара-лет?

— Уке! Пачаш-пачаш лудымат, ондак «полиграфист-влакын» сочиненийыштым, вара «моркинец-влакын» удыркалымыштым сур пörтыш нагтайышым. Тушто тунам полковник Зиновьев шинчылтеш ыле. Кокымшо «посланий» дене мийымекем, саде чекист мане: «Тетла толмет ок күл. Кузежымыжым мый рашемденам». Тулеч вара Яныков кашак аныртылмыжым чарныш.

Миклай шүмбел лийше йолташын лүмнержым пагален, сактен моштен. Манмыла, шүмбелже верч тулыш, вудыш пураш ямде ыле. Тиде чон ойыртем курмыжо мучко шкеж дене тан тошкал илен. Удыраман полко мый денем ала ынежат келше. Керек огыла. Шке шонымем мый пörтен шүмбел нерген ойлем. Тевыс, Сапа Дождиков гай айдеме нерген...

Издательствыште тудден пырля ыштымына годым

тудым шүманден. Икманаш, кутырышна-кутырышнат, эрлашын иквереш обкомыш миен пурышна. Идеологий паша дене обком секретарь ту жапыште М. П. Ларионов ыле (варарак тудым ЦК-аш нальыч). Иынгыртышна. «Пурызал» — мане. Ятыр шинчышна. Шуко ойлалте. Миклай чот шогыш. Поснак Опанас верч—ик курсышто тунемыныт. Пырля салтакыш каеныт. Азмекей нергенат эре пыдал ойлыш. Йöнан жаным вучалтышат, йодо:

— А те, Михаил Павлович, шкеже ту жалобым лудында?

— Мый отпуск гыч таче веле лектынам,—вапештыш Ларионов да Немцевым ўжыктыш.

Немцев тольо. Кидыштыже кагаз ора. Озаждан пыштыш. Ларионов кудшым лышташан серыш-влакым шерген лекте.

— Ужыда, кум письма тыште...

— Семейныйшт уло, кө возен?

— Конешне, уло!—Немцев коллаш пурыш.

— Вара кө гын?—Миклай Ларионов умбак ончал йодо.

...не вандыш кенже еда теве Пошкырт мландыш миен толеш. теве Чыкман але Удмуртийыш коштын савырна. Чалай гын ордыжтö шагал лийын. Тудо пеш аяр колызо ыле. Эре шкет да шкет. Писатель-влак коллаште тудым шагал ужалтын. Миклай студент йолташыжым «аскет» манын, тунам «рвезе компанийыш ок ушшо», «кочо вудым» гала, пурамат ок йу». (Миклайын мутшо деч вара скобкеш каласаш перна: илен-толын Чалай доктылалте: тудым арака сенгыш. Ту амал денак ўмыржат дугыч лие. Но студент годсо пагытше тачат порын шарналтеш). Чанналтен, уэш палемдыме шуэш: институт еш Миклайым илыш дек утларак чак лияш, илышым мураш, илыш деч мўкшла нектарым погаш туныктен. Шинчымаш шинчымаш дече—тудым туныктышо-влак келтемден толыт. Нунак поэзий саскалан мастарлык виийым тапташ полшеныт. Но сай, уста, Миклай манмыла, «мудреч поэт лияш тиде шагал. Туныктышетлан эше илышым налман». Мут толмашеш каласыме лийже: йолташнам, Чалай Васлийын, жо произведенийыштыже титакше ала лач тыште?!

(Умбакыже лела).